

NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ KVALIFIKAVIMAS IR EUROPOS SĄJUNGOS TEISINGUMO TEISMO JURISPRUDENCIJA

Egidijus Bieliūnas

ES Bendrojo Teismo teisėjas
Socialinių (teisės) mokslų daktaras
Tribunal de l'Union européenne
Rue du Fort Niedergrünwald
L-2925 Luxembourg
Grand-Duché de Luxembourg
Tel. (+370) 65236368; (+352) 621902337
El. paštas: <Egidijus.Bieliunas@curia.europa.eu>

Straipsnyje¹ apžvelgiama nusikalstamų veikų kvalifikavimo ir jo teorijos santykio su ES Teisingumo Teismo atitinkama jurisprudencija būklė ir perspektyvos. Lietuvos teisės moksle ši problematika kol kas nebuvo tirta. Pirmasis žvilgsnis į ją rodo, kad kvalifikavimo reikmių požiūriu Teisingumo Teismo jurisprudencija lieka išsklaidyta ir nepakankamai žinoma, nors turi akivaizdaus teisinio potencialo, reikšmingo kvalifikavimo taisyklėms suvokti ir taikyti. Tai ypač matyti kalbant apie kvalifikavimo standartus, gaunamus derinant nacionalinės ir ES teisės nuostatas. Išsakoma originali idėja, kad jurisprudencijos atranka, sisteminimas ir pristatymas gali būti pradėti pasinaudojant Teisingumo Teismo sprendimų pavyzdžiais, iliustruojančiais svarbiausias kvalifikavimo kaip teisinio reiškinių savybes. Pateikiama keliolika atitinkamai sugrupuotų jurisprudencijos pavyzdžių, kurie leidžia patikslinti principinius kvalifikavimo komponentus: veikas, jų teisinio vertinimo standartus, kvalifikavimą atliekančius subjektus, jų kompetenciją, taip pat kvalifikavimo operacijų inicijavimo ar draudimo jas atlikti teisinės ištakas. Ši pirminė analizė, o dar labiau jos tolesnis plėtojimas gali būti naudingi tiek nusikalstamų veikų kvalifikavimo praktikai, tiek jo teorijai.

L'article donne un aperçu de l'état et des perspectives des liens entre, d'une part, la qualification des actes criminels, ainsi que de sa théorie et, d'autre part, la jurisprudence pertinente de la Cour de Justice de l'UE. Dans la doctrine juridique lituanienne, une telle problématique n'a pas encore été abordée. Après un premier examen, sous l'angle des besoins de la qualification, cette jurisprudence se présente comme dispersée et relativement mal connue, bien qu'elle contienne un potentiel juridique évident et utile pour la compréhension et l'application des règles normatives utilisées lors des opérations de qualification. C'est encore plus probant s'agissant des standards de qualification, lesquels se constituent sur la base des principes et des normes tant communautaires que nationales. Alors, on part de l'idée que les premières sélection, systématisation et présentation de la jurisprudence en question peuvent être réalisées à travers des exemples choisis de décisions de la Cour de Justice, lesquelles illustrent les facettes principales de ce phénomène juridique, notamment la qualification en matière pénale. Cet article présente quatorze exemples, caractérisant les composantes principales de cette activité: les faits à qualifier; les standards juridiques applicables (incriminations, catégories); les auteurs du travail de qualification; les origines légales de la mission à qualifier qui englobent toute la panoplie des obligations, des possibilités et des obstacles pour ce travail. Cette première analyse, et encore plus son éventuelle poursuite, peuvent apporter de sérieux avantages en faveur de la pratique et de la doctrine de qualification en matière pénale.

¹ Straipsnyje išsakyti autoriaus teiginiai tėra asmeniniai ir niekaip neįpareigoja ES Teisingumo Teismo.

Ivadas

Teisininkai, besidarbuojantys baudžiamosios justicijos srityje, paprastai neišvengia profesinės pareigos, susijusios su nusikalstamų veikų kvalifikavimu. Vargu ar įmanoma įsivaizduoti ikiteisminį tyrimą ar baudžiamąją bylą, kuriuose nebūtų sprendžiami tokio kvalifikavimo klausimai.

Paradoksalu, tačiau visa ši kasdienė ir įprasta veikla kol kas teisiškai sureguliuota tik iš dalies. Nusikalstamų veikų kvalifikavimo taisyklės, bent jau Lietuvos teisės šaltiniuose, retai kada formuluojamos ir net nebandomos pateikti kaip baigta susisteminta visuma. Šios tik iš dalies apibrėžtos teisinės sąlygos sukuria gana komplikotas kvalifikavimo situacijas, reikalaujančias išskirtinai aktyvaus teisinės sąmonės vaidmens. Taip yra todėl, kad, taikant baudžiamąjį įstatymą, šiam darbui svarbių kvalifikavimo taisyklių labai dažnai gaunama deduktyviai, interpretuojant universalesnę paskirtį turinčius norminius tekstus, ar jų susirandama stebint baudžiamosios justicijos praktiką. Tai įprasti, laiko patikrinti metodai, kuriuos naudoja mūsų teisininkai. Žinoma, daug naudos čia teikia oficialioji teismų praktikos analizė, periodiškai skelbiama Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenyje, taip pat prokurorų veiklos profesinės rekomendacijos, tvirtinamos Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymu (žr. 2014 m. liepos 24 d. įsakymą Nr. I-153). Greta nacionalinių justicijos institucijų sprendimų, ypač teismų nuosprendžių ir nutarčių, vis didesnę reikšmę įgyja ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija. Visi šie įvairūs nuolat papildomi šaltiniai stebimi, analizuojami ir teisinės minties požiūriu nemenkai praturtina kvalifikavimo praktiką ir jo teoriją, kuria taip pat neišvengiamai tenka naudotis. Pastaroji gelbsti daugeliu atvejų, nepaisant to, kad savo tekstone raiška vis dar lieka arba senstelėjusi, arba išskaidyta ir, bent jau Lietuvoje, nebeturi šiuolaikiškai konsoliduoto, naudotis patogaus šaltinio. Tokiame fragmentuotame kvalifikavimo problematikos kontekste nesunku aptikti ir teoretikų dėmesio nesulaukusių klausimų.

Vienas iš jų yra Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (toliau – Teisingumo Teismas) jurisprudencija, reikšminga nusikalstamoms veikoms kvalifikuoti. Išmanyti ir panaudoti Teisingumo Teismo jurisprudenciją taikant baudžiamuosius įstatymus darosi vis svarbiau. Nepaisant to, šiai problematikai stinga dėmesio. Netgi susidaro įspūdis, kad į tokias reikmes greičiau reaguoja Lietuvos teismų praktika, o ne kvalifikavimo teoretikai, kuriuos šiuo straipsniu ir norėtusi paskatinti imtis atitinkamos iniciatyvos.

Žinoma, atrinkti ir apžvelgti kvalifikuojant reikšmingą Teisingumo Teismo jurisprudenciją nėra lengva dėl jos gausos, įvairovės, orientavimosi į sprendinius *ad hoc* pagal prejudicinių klausimų apimtį ir dėl įvairių kitų priežasčių, tačiau šio darbo nebeturėtume atidėlioti. Visų pirma neišvengiamai tenka verstis pavyzdžiais, iliustruojančiais kvalifikavimo ir jo tam tikrų komponentų aiškinimą pagal ES teisės standartus. Tam, kad susikurtume tokių pavyzdžių atrankos kriterijus ir jais pasinaudotume, pirmiausia reikia apsispręsti, kaip traktuotinas pats nusikalstamų veikų kvalifikavimo fenomenas, kartu numatyti, kokias jo savybes padeda atskleisti Teisingumo Teismo sprendimai. Šiame straipsnyje ir bandoma tai padaryti, naudojantis įprastais tokio pobūdžio teisininkų publikacijose naudojamais metodais.

1. Nusikalstamų veikų kvalifikavimo principinė struktūra

Nusikalstamoms veikoms kvalifikuoti reikšminga justicijos praktika, apimanti ir atitinkamą jurisprudenciją, pirmiausia formuojasi kaip tam tikras ikiteisminio tyrimo ir ypač teismo institucijų veiklos rezultatas. Taigi baudžiamosios teisės taikymas, o kartu nuo jo neatsiejamas nusikalstamų veikų kvalifikavimas kiekvienu atveju gali būti traktuojamas kaip tam tikras darbas, apimantis ir siekiamą ar gaunamą teisinį rezultatą. Beje, dar prieš pusšimtį metų, o ir vėliau, A. Klimka, M. Apanavičius, V. Pavilonis ir kiti Lietuvos baudžiamosios teisės teoretikai kvietė skirti visą šį procesą ir vien jo rezultatą įvardijančias sąvokas „kvalifikavimas“ bei „kvalifikacija“ ir patys nuosekliai šios idėjos laikėsi².

² KLIMKA, A. *Nusikaltimų kvalifikavimas*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 1970, p. 4–5, 62, 65; APANAVIČIUS, M.; PAVILONIS, V. *Nusikaltimų kvalifikavimo procesas ir jų atribojimas*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 1983, p. 8, 10, 13 ir kt.

Nusikaltimų, o dabartinaisiais laikais nusikalstamų veikų, kvalifikavimas – specifinis darbas, paprastai siejamas su baudžiamąja justicija, su profesine teisininkų veikla ir jos teisiniu reglamentavimu. Suprantama, tokių teiginių nederėtų suabsoliutinti, ypač žinant, kad, be oficialiojo, yra ir vadinamasis neoficialusis kvalifikavimas, kuriame teisinis pradmuo nebūna labai svarus ar aiškiai apibrėžtas. Oficialusis kvalifikavimas visada turi gana griežtas teises ribas ir keletą komponentų. Pirmiausia reikia turėti faktus, kitaip tariant, veiką, kuri gali būti, privalo būti arba jau yra teisiškai vertinama pagal baudžiamąjį įstatymą. Jeigu atitinkamų faktų ar bent jau žinių apie juos nėra, nebūna ir poreikio imtis kvalifikavimo darbų. Ši kvalifikavimo faktinė prielaida beveik visada supaprastintai įvardijama terminu „veika“. Būtų tiksliau ją nusakyti BK 2 straipsnio 4 dalies teksto fragmentu „...tas asmuo, kurio padaryta veika...“, nes ši konstrukcija aprėpia ne vien veiką kaip tam tikrą veikimą ar neveikimą, bet ir kitus atsakomybės požyrius nuo veikos neatsiejamus faktus. Nurodytų faktų konkretinta visuma, prie fizinių asmenų dar pridėjus ir duomenis apie BK 2 straipsnio 3 dalyje numatytą asmens kaltumą, kaip tik ir gretinama su nusikalstamos veikos sudėtimi, atskleidžiant jų tarpusavio santykį, ar pastarasis būtų pripažįstamas kaip egzistuojantis ir toks, kurio pakanka kilti baudžiamajai atsakomybei, ar atvirksčiai, paneigtas ir dėl to atsakomybės neužtraukiantis.

Antroji kvalifikavimo prielaida – teisinė. Lietuvos teisės moksle, o ir justicijos praktikoje, ji beveik visada traktuojama kaip nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo sudėtys. Šios, kildinamos iš jas nustatančių šaltinių, iš principo privalo egzistuoti dar iki padarant atitinkamas nusikalstamas veikas, išskyrus nebent tam tikrus baudžiamojo įstatymo grįžtamosios galios atvejus. Tačiau, be sudėčių, yra kitų svarbių teisinio vertinimo standartų, kurie taip pat duoda atsakymą į klausimą, „kokia“ yra padaryta nusikalstama veika. Šie standartai taikomi, kai veikos, pripažįstamos ar jau pripažintos nusikalstamomis, priskiriamos ir tam tikrai teisei grupei arba kategorijai. Būtent kvalifikavimo operacijos metu veika priskiriama baudžiamajam nusižengimui su visais tokio priskyrimo teisiniais padariniais. Tam netgi nereikia atskiro sprendimo. BK specialiosios dalies straipsniai suredaguoti taip, kad jų tekste greta sudėties požymių duodama ir tiesioginė nuoroda į tai, kad padarytas baudžiamasis nusižengimas. Tokių BK straipsnių ir jų dalių nurodymas konkrečiu atveju patvirtina išsyk dviejų teisinių kokybės standartų – sudėties ir kategorijos – pritaikymo faktą. Kitaip yra nusikaltimų atveju. Pagal įstatymo nuostatas jie dar gali būti priskiriami neatsargiems ar tyčiniams, o tyčiniai – nesunkiems, apysunkiems, sunkiems ir labai sunkiems nusikaltimams. Vis dėlto formos požyrius atitinkami sprendimai, skirtingai nuo baudžiamųjų nusižengimų atvejų, nefiksuojami proceso dokumentų rezoliucinėje dalyje. Jų lakoniškas argumentavimas ir daroma išvada lieka tik sprendimų motyvuose, nors turi didelę teisinę reikšmę. Atkreiptinas dėmesys, kad lietuviškoji teisės doktrina kol kas šio antrojo – kategorijų – kriterijaus taikymo kvalifikuojant nusikalstamas veikas apskritai nėra tyrusi ir pasiūlymų kaip nors formalizuoti tokį kvalifikavimo aspektą nėra pateikusi.

Trečioji oficialaus kvalifikavimo prielaida – yra kompetentingų subjektų, privalančių ar galinčių duoti teisiškai reikšmingą nusikalstamų veikų kvalifikaciją. Akivaizdu, kad tai policijos ar kitų ikiteisminio tyrimo įstaigų pareigūnai, prokurorai, teisėjai. Pastarieji atlieka šią funkciją tiek dirbdami individualiai, vieni, tiek posėdžiaudami kolegialiai ir sprenddami balsų dauguma. Įstatymų numatytais atvejais ir tvarka advokatai ar kiti asmenys, pvz., privataus kaltinimo byloje, taip pat gali teikti nusikalstamų veikų kvalifikavimo variantus, kurie turi teisinę reikšmę, ypač baudžiamojo proceso nuostatų įgyvendinimo požyrius.

Minėti trys kvalifikavimo komponentai tesudaro kvalifikavimo prielaidas. Jos gali egzistuoti kiekviena atskirai, taip ir likdamos nesutelktos į vieningą kvalifikavimo reiškinį. Būna, kad kompetentingi subjektai neturi žinių apie padarytas veikas, o net ir jų turėdami kartais nepakankamai tiksliai interpretuoja baudžiamąjį įstatymą ar daro klaidų apsibrėždami turimą kompetenciją ir pan. Taigi kvalifikavimo darbai, nepaisant pareigos ar bent jau preteksto ir galimybės jų imtis, dėl objektyvių ar subjektyvių priežasčių gali ir nebūti atliekami.

Vis dėlto socialiai pavojingos veikos paprastai sukelia baudžiamosios justicijos reakciją. Pareiga veikti, išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas ir tinkamai pritaikyti įstatymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas, nustatyta BPK 1 straipsnyje. BPK 2 straipsnio dispozicijoje ši pareiga detalizuojama ikiteisminio tyrimo stadijai: „Prokuroras ir ikiteisminio tyrimo įstaigos kiekvienu atveju, kai paaiškėja nusikalstamos veikos požymių, privalo pagal savo kompetenciją imtis visų įstatymų numatytų priemonių, kad per trumpiausią laiką būtų atliktas tyrimas ir atskleista nusikalstama veika.“ Teismas privalo išsamiai ir nešališkai ištirti bylos aplinkybes, įrodymus, kuriais grindžia nuosprendį, o jo aprašomojoje dalyje, kaip reikalaujama pagal BPK 305 straipsnio 1 dalies 4 punkto nuostatą, nurodyti nusikalstamos veikos kvalifikavimo motyvus ir išvadas. Apkaltinamojo nuosprendžio rezoliucinėje dalyje kaltinamasis įvardijamas ir pripažįstamas esąs kaltas nurodant atitinkamą baudžiamąjį įstatymą. Šie ir panašūs teisiniai reikalavimai rodo, kad egzistuoja savitas imperatyvas veikti, reaguoti pagal įstatymo nuostatas, kai padaromos socialiai žalingos ir baudžiamojo įstatymo uždraustos veikos. Įgyvendinant jį, pirmiau aptartos kvalifikavimo prielaidos kiekvienu konkrečiu atveju sujungiamos į vieningą teisės taikymo operaciją, o viso teisinio proceso eigoje tokios kartojamos operacijos susirikiuoja į daugmaž evoliucionuojančią kvalifikavimo sistemą.

Baudžiamosios justicijos reagavimas į socialinės tikrovės atvejus, įgyjantis klasikinį kvalifikavimo pavidalą, teisės požiūriu nėra būtinybė, įgyvendinama kiekvienu atveju. Pakanka peržvelgti BPK 3 straipsnyje išvardytą ilgą aplinkybių, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas, sąrašą. Čia rasime ir senatį, ir kaltininko pernelyg jauną amžių, nuorodas į BK skyrių dėl baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių, tokių kaip antai būtinoji gintis, būtinasis reikalingumas ir kt. Taigi kartais baudžiamasis persekiojimas už padarytas veikas, o kartu ir kvalifikavimas, būna tiesiog neišvengiamas, o kartais – sąlyginis, priklauso nuo įvairių aplinkybių ir teisinio konteksto. Antai pagal BPK 213 straipsnį prokurorui, jeigu yra tam tikros sąlygos, suteikiama galimybė nuspręsti, ar įtariamąjį, padariusį skirtingo sunkumo nusikalstamas veikas, persekioti dėl jų visų, ar ikiteisminį tyrimą dėl baudžiamųjų nusizengimų ar nesunkių nusikaltimų nutraukti, siekiant proceso spartos dėl padarytų kitų – sunkių ir labai sunkių – nusikaltimų. Gali būti ir dar kitaip, kai, atsižvelgiant į proceso dalyvio statusą, kompetenciją ir apsisprendimą, kvalifikavimo imperatyvas tarsi patiria mutaciją, susilpnėja ir įgyja diskrecinį pavidalą. Būtent taip atrodo, pvz., teisės paduoti apeliacinį ar kasacinį skundą, ginčijant nusikalstamos veikos kvalifikavimą, įgyvendinimas. Apsisprendimas skusti ar neskusti, tarkime, apkaltinamąjį nuosprendį arba inicijuoti privatus kaltinimo bylą priklauso nuo atitinkamo subjekto nuožiūros. Vis dėlto nagrinėti tokiais atvejais tinkamai iškeltus kvalifikavimo klausimus teismams privalo.

Čia pateikta nusikalstamų veikų kvalifikavimo principinės struktūros apžvalga nėra savitikslių. Nepretenduodama į universalumą ar juolab į tiesos monopolį, ji padeda pasirinkti svarbius aspektus, kuriuose perspektyvu ieškoti kvalifikuojant reikšmingos Teisingumo Teismo jurisprudencijos. Ji formuojasi kaip besiplėtojantis milžiniškas sudėtingai tarpusavyje susaistytų sprendimų archipelagas. Reikia pripažinti, kad ryškesnių bandymų aptikti jame išsisklaidžiusius kvalifikavimo požiūriu reikšmingiausius šios jurisprudencijos elementus ir juos naudingai pateikti kvalifikavimo teorijoje beveik ir nebuvo, išskyrus vieną kitą nuorodą į šio teismo spęstas bylas³.

Šiame straipsnyje toks bandymas yra kiek platesnio užmojo, tačiau vėlgi traktuotinas tik kaip debiutas, kuriuo tesiekiami riboto tikslo – apčiuopti rūpimos problematikos kontūrus ir inicijuoti tolesnius šios srities tyrimus.

³ GALLARDO-GONGGRYP, E. *La qualification pénale de faits*. Aix-Marseille: Ed. PUAM, 2013, p. 41.

2. Nusikaltimų kvalifikavimo bendra traktuotė Teisingumo Teismo jurisprudencijoje

Tikėtis, kad kuriame nors iš šio teismo sprendimų rasime išsamų nusikaltimų kvalifikavimo ir jo teisinių standartų apibūdinimą, nėra pagrindo. ES teisinė bazė, bent jau iki šiol, nesudarė galimybių Teisingumo Teismo nagrinėjamosiose bylose nei įgyvendinti, nei imtis analizuoti visą klasikinių kvalifikavimo fenomeną, tokį, koks jis iškyla nacionalinėje baudžiamojoje justicijoje. Vis dėlto šis teismas yra pasisakęs, kaip apskritai traktuoja kvalifikavimą žvelgdamas iš savo pozicijų.

Cresson byloje⁴ Teisingumo Teismas pabrėžė, kad byloje dėl pareigų, kylančių iš Europos Komisijos nario statuso, pažeidimo jis nėra saistomas teisinės kvalifikacijos, kurią savo sprendimuose yra pateikę nacionaliniai baudžiamieji teismai. Ši pozicija, tiesa, kitokio pobūdžio byloje⁵, pakartota ir vėliau. Toks požiūris leidžia išvengti potencialiai įvairias teisines situacijas. Viena, Teisingumo Teismas pripažįsta turįs galimybę, bet ne priedermę nagrinėjamoje byloje pasinaudoti nacionalinio teismo pateikta atitinkamos veikos kvalifikacija, kuri tokiu atveju gali būti imama kaip nedaloma visuma. Kita vertus, atveriamas kelias šią kvalifikaciją prirėkus tarsi išformuoti taikant intelektinę operaciją, t. y. nekvestionuojant ir nepaneigiant nacionalinio teismo sprendimo, tačiau imant iš jo tam tikrus komponentus, panaudotus kvalifikuoti tiek kiek jie yra svarbūs Teisingumo Teismui jo nagrinėjamoje byloje. Tokio metodo panaudojimas nereiškia, kad daroma formali invazija į nacionalinių teismų sprendimus ir jie kaip nors modifikuojami. Jis tiesiog rodo, kad ES teisės požiūriu visiškai priimtina spręsti klausimus ir dėl tam tikrų kvalifikavimo sudedamųjų dalių. Kartu atsiveria galimybė pateikti su tokiais dalimis sietiną Teisingumo Teismo jurisprudenciją. Šia galimybe straipsnyje ir pasinaudota.

2.1. Apie faktus arba kvalifikavimo objektą

Išsyk derėtų patikslinti, kad tik dalis bylai reikšmingų faktų, sudarančių tą ar kitą veiką, panaudojami kvalifikuojant. Kita jų dalis byloje yra svarbi įrodinėjant, bausmei individualizuoti ir pan. Atkreiptinas dėmesys į teisinės praktikos ar mokslo šaltiniuose aptinkamus teiginius, kad veiką sudaro tik materialūs, kitaip tariant, fiziniai, kaip nors matomi, apčiuopiami ar kitaip juntami, išmatuojami, užfiksuojami ir pan. faktai. Vengiant kraštutinumų ir supaprastinimo, tokių teiginių nereikėtų bandyti nei visiškai paneigti, nei, atvirkščiai, suabsoliutinti. Faktai, sudarantys veiką, išties dažnai būna vien materialūs, tačiau kartais jie formuojasi sudėtingiau ir neišvengiamai apima tam tikrą teisinį komponentą. Tarkime, BK 148 straipsnyje minimas nusikalstamas reikalavimas iš žmogaus atlikti neteisėtus veiksmus ar susilaikyti nuo teisėtų veiksmų atlikimo vargu ar įsivaizduojamas kaip tokia veika, kurią sudarantys poelgiai neturi nieko bendro su teise. Vadinasi, tam tikrais atvejais teisės komponentas tampa neatsiejamas nuo fakto ir gali būti kvalifikuojamų faktų visumos sudedamąja dalimi, t. y. atsidurti kvalifikuojamos veikos, o ne taikomos sudėties pusėje. Tai dar akivaizdžiau, kai veika, jau pripažinta nusikalstama, taigi justicijos požiūriu formaliai praturtinta teisinių savybių, dar priskiriama ir tam tikrai nusikaltimų kategorijai. Vis dėlto ši galimybė labiausiai išryškėja, bent jau kol kas, tik vidaus teisės požiūriu.

Atvejai, kai veikas sudarantys faktai tampa reikšmingi aiškinant ir taikant ES teisę, traktuojami kiek kitaip, siauriau ir vengiant kategoriškumo. Tai nekelia nuostabos, nes ES teismai kol kas neturi kompetencijos imtis nagrinėti baudžiamąsias bylas nuo pradžių iki pabaigos, t. y. tradiciškai, taip kaip tą nuolat daro nacionaliniai teismai. Teisingumo Teismas gilinasi į faktus aiškindamas tokių bylų klausimus, susijusius su ES teise. Tokios jurisprudencijos pavyzdys galėtų būti, tarkime, pavienių tęstinių

⁴ CJUE, 11 juillet 2006, *Commission/Cresson*, aff. C 432/04.

⁵ CJUE, 10 juillet 2014, *Nikolaou/Cour des comptes*, aff. C 220/13 P.

veikų, padarytų ne vienos, bet kelių valstybių teritorijose, problematika. Pagal dabartinį teisinį reguliavimą Teisingumo Teismo bylose, kuriose taikoma ES teisė, neturinti nuorodų į nacionalinę teisę, tokių veikų kiekvienas teritorinis fragmentas apsiriboja vien materialiais faktais. Bandant padaryti priešingai, į vieną tęstinę veiką tam tikrais atvejais reikėtų integruoti ne tik išgrynintus materialius faktus, bet ir su jais siejamas skirtingų valstybių teisės nuostatas. Kitaip tariant, tai reikštų, kad Teisingumo Teismo nagrinėjamoje byloje prie grynųjų faktų dar reikėtų pridėti šį tą iš nacionalinių baudžiamosios teisės sistemų, norint išsamiai nusakyti, kas gi yra ta pavienė tęstinė veika kiekvienu konkrečiu atveju. Panašūs nacionaliniai teisiniai „priedai“, beveik visada skirtingi, tik praturtintų, pabrėžtų ir sustiprintų vientisos, pavienės veikos tam tikrų teritorinių fragmentų ypatybes, taigi objektyviai silpnintų jos vientisumą ir gal net skatintų tikrinti, ar kartais nesusidaro koks nors hipotetinis, sudėtingas transnacionalinis nusikaltimų daugetas. Justicijos požiūriu toks metodas silpnintų galimybę vertinti atitinkamą veiką kaip vieningą ir tęstinę, komplikuoūtų bylų procesą, nebent ES lygmeniu būtų nustatytas adekvatus teisinis panašių atvejų reguliavimas.

Teisingumo Teismo veiklos specifika ta, kad savo sprendimais įtaką nacionaliniams teismams jis paprastai daro atsakydamas į prejudicinius klausimus, kuriuos pateikia šių teismų teisėjai. Atrodytų, čia akivaizdžiai dominuoja teisė, o faktams vietos lyg ir nėra. Tačiau byloje, kurią nagrinėja nacionalinis teisėjas, žinomi ir Teisingumo Teismui nurodyti faktai šio teismo jurisprudencijoje nėra ignoruojami, jų pagrindu daromos tam tikros išvados, ypač reikšmingos ne tiek pačių faktų, kiek jų vertinimo teisiniams kriterijams apibūdinti. Tarkime, prireikus atskleisti „non bis in idem“ teisinio principo turinį, Teisingumo Teismui teko pasisakyti, kaip derėtų suprasti sąvokas „ta pati veika“ arba „tie patys faktai“, aiškinant jas neatsiejamai nuo realių baudžiamosiose bylose nacionalinio teismo nustatytų faktų. Pavyzdžiui, galima imti Teisingumo Teismo išnagrinėtas *Mantello* ar *Gasparini e. a.* bylas⁶.

Mantello byloje vienas iš prejudicinių klausimų, kurį suformulavo Vokietijoje baudžiamąją bylą nagrinėjantis Štutgarto apeliacinis apygardos teismas, buvo toks: ar 2002 m. birželio 13 d. Tarybos pagrindų sprendimo 2002/584/TVR dėl Europos arešto orderio ir perdavimo tarp valstybių narių tvarkos (*toliau kalbant apie šią bylą – pagrindai*) 3 straipsnio 2 punkte minima „ta pati veika“ traktuotina remiantis atitinkamų valstybių narių teise, ar kaip autonominė ES teisės sąvoka.

Poreikis išsiaiškinti šį klausimą Vokietijos teisme nagrinėjamoje baudžiamojoje byloje kilo dėl to, kad Italijoje Katanijos teismas pilietį G. Mantello 2005 m. lapkričio 30 d. nuosprendžiu nuteisė už tu pačių metų rugsėjo 13 d. kratos Katanijos geležinkelio stotyje metu pas jį rastus 155,46 gramo kokaino, turėto siekiant jį platinti. Gerokai vėliau, 2008 m. lapkričio 7 d. Katanijos teismas išdavė Europos arešto orderį dėl šio asmens, tuo metu jau gyvenusio Vokietijoje, prašydamas jį suimti ir perduoti jo baudžiamąjį persekiojimą kompetentingoms Italijos institucijoms. Remtasi tuo, kad G. Mantello nuo 2004 m. sausio mėn. iki 2005 m. lapkričio mėn., t. y. laikotarpiu, kai padarė veiką, už kurią nuteistas minėtu nuosprendžiu, kartu su mažiausiai dešimčia kitų asmenų dalyvavo įvairiuose Italijos miestuose veikusiame nusikalstamame susivienijime, kuris vertėsi kokaino prekyba. G. Mantello atliko ne vien kurjerio ir tarpininko vaidmenį, bet ir buvo atsakingas už kokaino įsigijimą ir prekybą juo. Katanijos teismo ikiteisminio tyrimo teisėja, išdavusi arešto orderį, nurodė, kad 2005 m. lapkričio 30 d. nuosprendis nėra kliūtis vykdyti orderį, o pats atvejis nesusijęs su *non bis in idem* principu.

Vokietijos teismui dėl tokio požiūrio kilo abejonų, nes, jo žiniomis, nuteisiant G. Mantello Italijos tyrėjai jau turėjo pakankamai duomenų apie šio asmens patraukimą baudžiamojon atsakomybėn ir už veikas, kurios vėliau buvo nurodytos arešto orderyje, tačiau tyrimo perspektyvų tikslu jie neteikė informacijos ir neinicijavo patraukimo baudžiamojon atsakomybėn už šias veikas.

ES Teisingumo Teismo didžioji kolegija 2010 m. lapkričio 16 d. sprendimo p. 38 nurodė: „Šiuo klausimu pagrindų sprendimo 3 straipsnio 2 punkte vartojama sąvoka „ta pati veika“ negali būti palik-

⁶ CJUE, 16 novembre 2010, *Mantello*, aff. C 261/09 ; CJUE, 28 septembre 2006, *Gasparini e.a.*, aff. C 467/04.

ta aiškinti kiekvienos valstybės narės teismo institucijoms pagal savo nacionalinę teisę. Iš vienodo Sąjungos teisės taikymo reikalavimo išplaukia, kad ši sąvoka, kadangi atitinkamoje nuostatoje, kiek tai susiję su šios sąvokos reikšme, nėra aiškios nuorodos į valstybių narių teisę, visoje Sąjungoje turi būti aiškinama autonomiškai ir vienodai (pagal analogiją žr. 2008 m. liepos 17 d. sprendimo *Kozłowski*, C-66/08, Rink. P. I-6041, 41 ir 42 punktus). Taigi ji yra autonominė Sąjungos teisės sąvoka, dėl kurios kiekvienas su ja susijusių bylų sprendžiantis teismas, laikydamasis SESV protokolo Nr. 36 VII antraštinėje dalyje nustatytų sąlygų, gali pateikti prašymą priimti prejudicinį sprendimą.“ Arešto orderį išdavusi institucija aiškiai pasakė, kad ankstesnis nuosprendis neapėmė orderyje nurodytų veikų ir todėl nėra kliūtis vykdyti persekiojimą, be to, tai nėra galutinis teismo sprendimas dėl orderyje nurodytų veikų. Taigi pirmasis nuosprendis negali būti laikomas tokiu, dėl kurio nacionaliniu lygiu galutinai užkertamas kelias toliau persekioti už arešto orderyje nurodytas veikas. Arešto orderį vykdanči teismo institucija iš to turi padaryti atitinkamas išvadas, o būtent, kad nėra pagrindo taikyti pagrindų sprendimo 3 straipsnio 2 punkte numatytą privalomo nevykdymo pagrindą. Šioje byloje priimto sprendimo rezoliucinėje dalyje aiškiai suformuluota, kad pagrindų 3 straipsnio 2 punkte vartojama sąvoka „ta pati veika“ yra autonominė Sąjungos teisės sąvoka, o pagal byloje žinomas aplinkybes nėra pagrindas šiuo konkrečiu atveju nevykdyti baudžiamojo persekiojimo remiantis arešto orderiu.

Gasparini e.a. byloje remtasi nacionalinių Ispanijos ir Portugalijos teismų nustatytais faktais, kad kaltinamieji į portugalų uostą laivais įgabeno rafinuotą alyvuogių aliejų, pagamintą Tunise ir Turkijoje, šio produkto muitinėje nedeklaravę arba deklaravę mažesnę kiekį, o paskui sunkvežimais pervežę šį krovinį į Ispaniją. Šios valstybės teismas, be kitų prejudicinių klausimų, kreipėsi į Teisingumo Teismą išaiškinti ir dėl to, ar prekių pateikimas į rinką kitoje valstybėje narėje po importavimo į valstybę narę, kurioje dėl senaties termino suėjimo kaltinamiesiems asmenims priimtas išteisinamasis nuosprendis, laikytinas tos pačios veikos dalimi, ar jį reikia laikyti atskiru nuo importo į pirmą valstybę veiksmu. Teisingumo Teismas sprendimo motyvuose (p. 56) nurodė, kad galutinį vertinimą šiuo klausimu turi atlikti kompetentingi nacionaliniai teismai, kurie turi nustatyti, ar nagrinėjamos materialinės veikos yra neatsiejamai susijusios laiko, erdvės ir savo tikslo atžvilgiu. Rezoliucinėje šio sprendimo dalyje konstatuota, kad prekės pateikimas į rinką kitoje valstybėje narėje po jos įvežimo į valstybę narę, kurioje dėl senaties termino suėjimo priimtas išteisinamasis nuosprendis, laikytinas veiksmu, galinčiu būti „tų pačių veikų“ dalimi Konvencijos dėl Šengeno susitarimo įgyvendinimo pagal 54 straipsnį. Šio konstatavimo teisinė reikšmė – tik galimybė, o ne būtinybė tam tikrą veikimą vertinti vienaip ar kitaip – aiškėja žinant, kad minėtas 54 straipsnis suredaguotas taip: „Asmuo, kurio teismo procesas vienoje Susitariančiojoje Šalyje yra galutinai baigtas, už tas pačias veikas negali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn kitoje Susitariančiojoje Šalyje, jei jau paskirta bausmė, ji jau įvykdyta, faktiškai vykdoma arba pagal nuosprendį priėmusios Susitariančiosios Šalies įstatymus nebegali būti vykdoma.“ Šiuo konkrečiu atveju, kaip matyti, konvencinė sąvoka „ta pati veika“ traktuojama kaip autonominė, orientuota į faktų materialumą ir aprėpianti konkrečių neatsiejamai laiku, erdve ir tikslu susaistytų aplinkybių visumą, neatsižvelgiant į pastarųjų teisinį kvalifikavimą ar saugomą teisinį interesą. Beje, tai nereiškia, kad analogiška sąvoka, pavartota kitame ES teisės šaltinyje, visais atvejais bus aiškinama identišškai, todėl ikiteisminiuose tyrimuose ar baudžiamosiose bylose privalu laikytis profesinio budrumo, matyti rūpimą teisinę problematiką platesniu kontekstu ir prireikus ar kilus abejonei kreiptis į Teisingumo Teismą oficialaus išaiškavimo dėl atitinkamos sąvokos ar teisinės nuostatos niuansų.

2.2. Apie nusikalstamų veikų sudėtis ir kategorijas

Nusikaltimų ar baudžiamųjų nusižengimų sudėčių reikšmė atitinkamoms veikoms kvalifikuoti akivaizdi. Jos yra būtinausi teisiniai faktų vertinimo standartai, taikomi atliekant ikiteisminį tyrimą ar

nagrinęjant baudžiamąją bylą. *Garenfeld* bylos sprendime⁷ (p. 48) Teisingumo Teismas paaiškino, kaip reikėtų traktuoti atvejus, kai atitinkamos sudėtyms formuojamos derinant ES ir nacionalinę teisę. Klausimas, ar Sąjungos teisės nuostatos nagrinėjamu atveju yra pakankamai aiškios, kad pagal jas galėtų būti apibrėžta baudžiamosios veikos sudėtis nacionalinėje teisėje, laikantis nusikaltimo ir bausmės teisėtumo principo yra spręstinas tik prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo. Tai yra pagrindinis Sąjungos teisės principas, numatytas Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 49 straipsnio 1 dalyje. Juo reikalaujama, kad, nustatant bausmę už Sąjungos teisės nuostatų nesilaikymą, įstatyme būtų aiškiai apibrėžti nusikaltimai ir už juos taikomos bausmės. Ši sąlyga laikoma įgyvendinta, jei asmuo iš atitinkamos nuostatos formuluotės ir prirėkus iš teismų išaiškinimo gali žinoti, kurie veiksmai ir neveikimas užtraukia baudžiamąją atsakomybę.

Greta šio bendresnio išaiškinimo Teisingumo Teismas yra pasisakęs ir konkrečiau, apibūdindamas tiek sudėtis sudarančius objektyviusius, tiek ir subjektyviusius požymius. Jų gausu, todėl čia pakaks apsiriboti viena kita iliustracija.

Geras pavyzdys dėl nusikaltimo dalyko traktuotės gali būti 2008 m. išnagrinėta Babanovo byla⁸, kilusi iš neaiškumų, atsiradusių Lietuvos teismams nagrinėjant baudžiamąją bylą, kurioje taikytas BK 265 straipsnis, nustatantis atsakomybę už neteisėtą aguonų ar kanapių auginimą. Minėtas asmuo, 2006 m. pradžioje Prancūzijoje teisėtai įsigijęs 300 kg „Felina 32“ veislės kanapių sėklos, ją pasėjo Lietuvoje ir tą patį rudenį sulaukęs šios kultūros derliaus pradėjo jį nuimti, dėl to buvo patrauktas baudžiamojon atsakomybėn. Augalas teturėjo 0,04 % aktyvios substancijos, tačiau to pakako baudžiamajam persekiojimui. Panevėžio apygardos teismas, byloje suabejojęs dėl nusikaltimo dalyko, kreipėsi į Teisingumo Teismą atitinkamo išaiškinimo. Pastarasis nurodė, kad Tarybos 1782/2003 reglamente dėl paramos žemės ūkiui nustatytas jos apribojimas auginant kanapes priklausomai nuo jų turimo psichotropinės substancijos kiekio, kuris negalėjo viršyti 0,2 %. Šiuo konkrečiu atveju substancijos procentinis kiekis kanapėse buvo gerokai mažesnis, todėl Teisingumo Teismas padarė išvadą, kad nacionalinis baudžiamasis įstatymas prieštaravo minėtai reglamento nuostatai. Vadinas, šios rūšies kanapių auginimas negalėjo užtraukti baudžiamosios atsakomybės pagal BK 265 straipsnį.

Kaltės sampratos aspektu reikšmingas 2011 m. gruodžio 21 d. sprendimas *Afrasiabi e.a.* byloje⁹. Vokietijos Aukštesnysis Diuseldorfo apygardos teismas (Oberlandesgericht Dusseldorf) kreipėsi į Teisingumo Teismą su prašymu priimti prejudicinį sprendimą baudžiamojoje byloje prieš M. Afrasiabi ir dar du asmenis, kaltinamus pažeidus 2007 m. balandžio 19 d. Tarybos reglamento (EB) Nr. 423/2007 dėl ribojančių priemonių Iranui 7 straipsnio 3 ir 4 dalių nuostatas. Kaltinamieji patraukti atsakomybėn už tai, kad dalyvavo tiekiant iš Vokietijos ir pastatant Irane keraminę vitrifikacinę krosnį, taip padėdami įgyvendinti Irano raketų technologijų karinę programą.

Minėto reglamento 7 straipsnio 3 ir 4 dalyse įtvirtinta:

„3. IV ir V prieduose nurodytiems fiziniams arba juridiniams asmenims, subjektams arba organizacijoms, arba jų naudai neleidžiama nei tiesiogiai, nei netiesiogiai naudotis jokiais lėšomis arba ekonominiais ištekliais.

4. Draudžiama sąmoningai ir apgalvotai dalyvauti veikloje, kurios tikslas arba poveikis yra tiesiogiai arba netiesiogiai apeiti 1, 2 ir 3 dalyse minimas priemones“.

Vienas iš pateiktų prejudicinių klausimų buvo siejamas su abejonėmis, nacionaliniam teismui klusiomis dėl sąvokų „sąmoningai ir apgalvotai“. Pagal Vokietijos baudžiamąją teisę valios aspektas būtina apima ir žinojimo aspektą, todėl sąvoka „sąmoningai“ sąvokos „apgalvotai“ atžvilgiu neturi

⁷ CJUE, 10 novembre 2011, *Garenfeld*, aff. C-405/10.

⁸ CJUE, 11 juillet 2008, *Babanov*, aff. C 207/08.

⁹ CJUE, 21 décembre 2011, *Afrasiabi e.a.*, aff. C 72/11.

savarankiškos reikšmės. Taigi už atitinkamą veiką, kai ji padaryta sąmoningai arba apgalvotai, turi būti baudžiama. Be to, šios šalies teisininkų požiūriu neaišku, ar sąvoka „apgalvotai“ reiškia „tyčia“.

Teisingumo Teismas savo poziciją šiuo klausimu sprendimo rezoliucinės dalies 2 punkte suformulavo taip: sąvokos „apgalvotai“ ir „sąmoningai“ apima kumuliacinius žinojimo ir valios aspektus, kurie egzistuoja tada, kai nurodytą tikslą ar poveikį turinčioje veikloje dalyvaujantis asmuo sąmoningai jo siekia ar bent jau suvokia, kad jo dalyvavimas gali turėti tokį tikslą ar poveikį, ir sutinka su tokia galimybe. Toks išaiškinimas, regis, duoda pakankamai aiškų atsakymą dėl tyčios traktavimo, nors tiesiogiai tyčios aspektas neįvardijamas.

Nusikalstamų veikų kategorijų kaip kvalifikavimo standartų problematika varijuoja priklausomai nuo baudžiamosios teisės sistemų ypatybių. Kategorijos taip pat atsako į klausimą, kokia nusikalstama veika padaryta. Teisingumo Teismas yra pasisakęs ir dėl jų.

Antai 2007 m. gegužės 3 d. sprendime, kuris priimtas *Advocaten voor de Wereld VZW* byloje¹⁰, duotas atsakymas į klausimą, susijusį su atvejais, kai Europos arešto orderis taikomas netikrinant veikos dvigubo baudžiamumo principo. Prašymas priimti prejudicinį sprendimą, paduotas pagrindinę bylą nagrinėjančio arbitražo teismo, greta kitų neaiškumų, buvo grindžiamas ir abejone, ar 2002 m. birželio 13 d. Tarybos pamatinio sprendimo 2002/584/TVR dėl Europos arešto orderio ir perdavimo tarp valstybių narių tvarkos (toliau kalbant apie šią bylą – Pamatinis sprendimas) 2 straipsnio 2 dalis tiek, kiek joje nurodytų nusikalstamų veikų atžvilgiu panaikinamas dvigubo baudžiamumo tikrinimas, atitinka ES sutarties 6 straipsnio 2 dalį ir ypač šia nuostata užtikrinamą teisėtumo baudžiamosiose bylose principą bei lygybės ir nediskriminavimo principą.

Pamatinio sprendimo 2 straipsnyje nurodyta:

„1. Europos arešto orderis gali būti išduotas už veiką, baustiną pagal išduodančios valstybės narės teisę laisvės atėmimo bausme arba įkalinimu, kurio ilgiausias terminas – bent 12 mėnesių, arba, kai bausmė arba sprendimas dėl įkalinimo jau yra priimtas, – bent keturi mėnesiai.

2. Už šias nusikalstamas veikas, jei išduodančioje valstybėje narėje už jas baudžiama laisvės atėmimu arba įkalinimu, kurio ilgiausias terminas – bent treji metai, ir laikantis jų apibrėžimo išduodančios valstybės narės teisėje, taikomas perdavimas pagal Europos arešto orderį, atsižvelgiant į šio pamatinio sprendimo reikalavimus ir netikrinant veikos dvigubo baudžiamumo principo:

- dalyvavimas nusikalstamame susivienijime,
- terorizmas,
- prekyba žmonėmis <...>“. Iš viso šiame sąrašė dar 29 nusikaltimai, iš jų paskutinis – diversija.

Teisingumo Teismas išaiškino, kad teisėtumo aspektu minėtos dvigubo baudžiamumo netikrinimo nuostatos įgyvendinimas sietinas ne vien su Pamatinio sprendimo 2 straipsnio 2 dalimi, bet ir su išduodančios valstybės narės kompetencija apibrėžti atitinkamų veikų nusikalstamumą ir už jas taikomas bausmes. Ši kompetencija realizuojama gerbiant ES 6 straipsnyje įtvirtintas pagrindines teises ir pagrindinius teisės principus. Taigi Pamatinio sprendimo 2 straipsnio 2 dalis tiek, kiek joje nurodytų nusikalstamų veikų atžvilgiu panaikinamas dvigubo baudžiamumo tikrinimo reikalavimas, nėra neteisėta, nes nepažeidžia nusikaltimo ir bausmės teisėtumo principo.

Šis sprendimas rodo, kad tiek ES, tiek vidaus baudžiamojoje teisėje nusikalstamos veikos visiškai teisėtai gali būti grupuojamos, priskiriamos tam tikroms kategorijoms, ypač grindžiamoms jų pavojingumo ar sunkumo laipsniu. Tai turi vienokios ar kitokios reikšmės taikant baudžiamąją teisę, o paprastai ir nusikalstamoms veikoms kvalifikuoti. Antai aptartuoju atveju iš visų įmanomų konkrečios nusikalstamos veikos kvalifikavimo operacijų yra eliminuojamos tokios, kurios eventualiai siejamos su dvigubo baudžiamumo patikrinimu.

¹⁰ CJUE, 3 mai 2007, *Advocaten voor de Wereld*, aff. C 303/05.

2.3. Apie kvalifikavimo subjektus

Žinant baudžiamosios justicijos organizavimo ES valstybėse narėse ypatybes, pateikti išsamų sąrašą subjektų, taip ar kitaip atliekančių nusikalstamų veikų kvalifikavimo operacijas, nėra paprasta. Čia to ir nebandoma imtis, apsiribojant pastaba, kad niekas neginčija atitinkamos kompetencijos, kurią paprastai turi policijos, muitinės ir kitos institucijos, užsiimančios ikiteisminiais tyrimais. Akivaizdu, kad tą daro prokurorai, taip pat teisėjai, dirbdami tiek pavieniui, tiek teismo kolegijose. Vis dėlto Teisingumo Teismui kartais tenka teikti ES teisės išaiškinimų ir šiuo aspektu.

Balaž byloje¹¹ randame išaiškinimą, kaip reikia suprasti, kas yra „Teismas, turintis jurisdikciją visų pirma baudžiamosiose bylose“. 2013 m. lapkričio 14 d. sprendime, atsakydamas į labai detalizuotą Prahos Aukščiausiojo teismo (*Vrchni soud v Praze*) prejudicinį klausimą, Teisingumo Teismas nurodė:

„1. 2005 m. vasario 24 d. Tarybos pamatinio sprendimo 2005/214/TVR dėl abipusio pripažinimo principo taikymo finansinėms baudoms, iš dalies pakeisto 2009 m. vasario 26 d. Tarybos pamatiniu sprendimu 2009/299/TVR, 1 straipsnio a punkto iii papunktyje nurodyta sąvoka „teismas, turintis jurisdikciją visų pirma baudžiamosiose bylose“ yra autonominė Sąjungos teisės sąvoka ir turi būti aiškinama kaip apimanti kiekvieną teismą, kuriame vykstantis procesas turi esminius baudžiamojo proceso požymius. *Unabhängiger Verwaltungssenat in den Landern* (Austrija) atitinka šiuos kriterijus, todėl turi būti laikomas patenkančiu į šios sąvokos taikymo sritį“.

Sprendimo motyvuose išaiškinta, kad sąvoka „teismas“ atskleidžiama atsižvelgiant į visumą tam tikrų aplinkybių: ar institucija yra įsteigta teisės aktų pagrindu, ar ji nuolatinė, ar jos jurisdikcija yra privaloma, ar procesas joje grindžiamas rungimosi principu, ar ji taiko teisės normas ir yra nepriklausoma (žr. taip pat 2011 m. birželio 14 d. sprendimo *Miles ir kt.*, C- 196/09, p. 37). O žodžių junginys „jurisdikcija visų pirma baudžiamosiose bylose“, žinant pamatinio sprendimo paskirtį ir siekiant ją įgyvendinti, nebūtinai apima vien baudžiamųjų bylų nagrinėjimą. Lemiamos reikšmės neturi, ar byla yra dėl administracinio, pavyzdžiui, kelių eismo taisyklių pažeidimo, ar dėl baudžiamojo nusižengimo. Svarbiau, kad teismo procesas turėtų esminius baudžiamojo proceso požymius.

Tam tikromis aplinkybėmis ir kiti subjektai, kaip antai nukentėjusieji, gali teikti savąsias nusikalstamų veikų kvalifikavimo versijas. Teisingumo Teismui yra tekę pasisakyti tokiu klausimu *Katz* byloje¹². Šis asmuo patyrė žalą ir buvo pripažintas nukentėjusiuoju dėl sukčiavimo, tačiau vėliau, prokurorui nusprendus tyrimą nutraukti, pats tapo privačiu kaltintoju pagal Vengrijos baudžiamojo proceso nuostatas. Bylą nagrinėjęs teismas pateikė Teisingumo Teismui tokį prejudicinį klausimą: ar 2001 m. kovo 15 d. Tarybos pamatinio sprendimo 2001/220/TVR dėl nukentėjusiųjų padėties baudžiamosiose bylose 2 ir 3 straipsnius reikia aiškinti taip, kad nacionalinis teismas privalo užtikrinti nukentėjusiajam nuo nusikalstamos veikos galimybę būti išklaustam kaip liudytojui ir tame baudžiamajame procese, kuriame jis dalyvauja kaip prokuroro funkcijas perėmęs privatus kaltintojas?

Teisingumo Teismas, žinodamas prejudicinį klausimą pateikusio teismo priedermę užtikrinti, kad įrodymų rinkimas baudžiamajame procese nepažeistų Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio, kaip jį aiškina Europos Žmogaus Teisių Teismas, nusprendė, kad minėto pamatinio sprendimo 2 ir 3 straipsniai turi būti aiškinami taip, kad nacionalinis teismas neprivalo užtikrinti nukentėjusiajam nuo nusikalstamos veikos galimybę būti išklaustam kaip liudytojui baudžiamajame procese, kuriame jis dalyvauja kaip prokuroro funkcijas perėmęs privatus kaltintojas, kaip antai vykstančiame pagrindinėje byloje. Vis dėlto, nesant tokios galimybės, nukentėjusysis turi galėti pateikti parodymus ir į juos gali būti atsižvelgta kaip į įrodymą.

Iš šio sprendimo motyvų visumos matyti, kad, susidarant byloje tam tikrai asmens teisinių statusų konkurencijai, ES valstybės narės turi didelę diskreciją teisiškai nustatydamos jų optimalų santykį.

¹¹ CJUE, 14 novembre 2013, *Balaž*, aff. C 60/12.

¹² CJUE, 9 octobre 2008, *Katz*, aff. C 404/07.

Šiuo konkrečiu atveju sprendimas, o ypač jo rezoliucinė dalis rodo, kad ES teisė nepažeista, kai vyraujantis vaidmuo buvo skiriamas kaltinimui, o kartu ir kaltintojo kompetencijai formaliai išsakyti veikos kvalifikaciją pagal taikomą baudžiamąjį įstatymą.

2.4. Apie kvalifikavimo imperatyvą

Jau užsiminėme apie kvalifikavimo būtinumą, taip pat jo sąlyginumą ar diskrecinį pobūdį. Šios charakteristikos labai priklauso nuo legislatyvinio požiūrio į kvalifikavimo fenomeną. Baudžiamosios teisės ar baudžiamojo proceso normų, vienaip ar kitaip reglamentuojančių, darančių įtaką, diferencijuojančių kvalifikavimo operacijų galimybes bei turinį, nestinga. Teisingumo Teismo jurisprudencija čia taip pat gana įvairi ir išplėta, netgi sunkiai išsemiama. Taigi apsiribosime tik keliais jos pavyzdžiais, naudingais aiškinantis *non bis in idem* principą, senatį ir kvalifikavimo operacijų kartotinumą įvairiuose teisinio proceso etapuose.

Jurisprudencijos *non bis in idem* principo tematika gausu. Įdomiausi sprendimai, suprantama, yra tokie, kurie apibūdina ne tiek pakankamai žinomus įprastinius ir gausius, kiek marginalinius, netipinius klausimus. Reikšmingas, pavyzdžiui, Teisingumo Teismo 2003 m. vasario 11 d. sprendimas sujungtose *Gözütök* ir *Brügge* bylose¹³. Jose Vokietijos ir Belgijos teismai pateikė labai panašius prejudicinius klausimus, siekdami gauti Konvencijos dėl 1985 m. birželio 14 d. Šengeno susitarimo 54 straipsnio išaiškinimą. Teismams, nagrinėjantiems pagrindines minėtų asmenų bylas – H. Gözütök dėl narkotikų laikymo, o Brügge dėl kito žmogaus tyčinio sužalojimo – kilo neaiškumų, kaip jie gali jas išspręsti, jeigu šie asmenys dėl tų pačių veikų jau yra sumokėję tam tikras pinigines sumas pagal kitų ES valstybių prokuratūros institucijų sprendimus nutraukti pradėtą šių asmenų baudžiamąjį persekiojimą.

Šengeno susitarimo 54 straipsnyje nustatyta, kad asmuo, kurio teismo procesas vienoje susitariančiojoje šalyje yra galutinai baigtas, už tas pačias veikas negali būti persekiojamas kitoje susitariančiojoje šalyje, jei jau paskirta bausmė, ji jau įvykdyta, faktiškai vykdoma arba pagal nuosprendį priėmusios susitariančiosios šalies įstatymus nebegali būti vykdoma. Teismams kilo abejonių, ar minėtais dviem konkrečiais atvejais sprendimai nutraukti baudžiamąjį persekiojimą vienoje valstybėje eliminuoja galimybę atitinkamus asmenis patraukti baudžiamojon atsakomybėn ir nuteisti kitoje valstybėje.

Sprendimo motyvuose (p. 30, 33) Teisingumo Teismas padarė išvadą, kad, jei vykstant tokiai procedūrai, kokia nagrinėjama pagrindinėse bylose, baudžiamasis persekiojimas galutinai nutraukiamas, suinteresuoto asmens teismo procesas turi būti laikomas „galutinai baigtu“ remiantis susitarimo 54 straipsniu dėl tų veikų, kurias padaręs jis yra kaltinamas. Be to, kai asmuo, kurio pradėtas baudžiamasis persekiojimas, įvykdo jam priklausančias pareigas, bausmė, kuri jam skiriama pagal baudžiamojo persekiojimo nutraukimo procedūrą, turi būti laikoma „įvykdyta“ pagal tą pačią nuostatą. Prokuratūros dalyvavimas čia laikytinas pakankamu, kad būtų taikomas 54 straipsnyje įtvirtintas *non bis in idem* principas. Šis principas, neatsižvelgiant į tai, ar jis taikomas baudžiamojo persekiojimo nutraukimo procedūroje dalyvaujant ar nedalyvaujant teismui ir ar yra priimamas teismo sprendimas, reiškia, kad valstybės narės pasitiki viena kitos baudžiamosios teisės sistemomis ir kiekviena sutinka su kitoje valstybėje narėje galiojančios baudžiamosios teisės taikymu, net jei taikant jos pačios teisę būtų priimamas kitoks sprendimas.

Remdamasis minėtais ir dar kitais motyvais, Teisingumo Teismas sprendimo rezoliucinę dalį suredagavo taip: „1990 m. birželio 19 d. Šengene pasirašytos Konvencijos dėl 1985 m. birželio 14 d. Šengeno susitarimo, sudaryto tarp Benilukso ekonominės sąjungos valstybių, Vokietijos Federacinės Respublikos ir Prancūzijos Respublikos vyriausybės dėl laipsniško jų bendrų sienų kontrolės panaikinimo

¹³ CJUE, 11 février 2003, *Gözütök et Brügge*, aff. C 187/01 et C 385/01.

įgyvendinimo, 54 straipsnyje įtvirtintas *non bis in idem* principas yra taikomas ir tokioms baudžiamojo persekiojimo nutraukimo procedūroms, kokios nagrinėjamos pagrindinėse bylose, kuriomis valstybės narės prokuratūra nedalyvaujant teismui nutraukia toje valstybėje pradėtą baudžiamąjį procesą po to, kai asmuo, kurio pradėtas baudžiamasis persekiojimas, įvykdo tam tikras pareigas, pavyzdžiui, sumoka tam tikrą prokuratūros nustatytą pinigų sumą¹⁴. Šis tekstas aiškiai rodo, kaip traktuotinas minėtas principas susiklosčius tam tikroms apibrėžtoms sąlygoms, ir leidžia, bent jau šiuo aspektu, numatyti konkrečių pagrindinių baudžiamųjų bylų nagrinėjimo nacionaliniame teisme perspektyvą.

Artimas pagal problematiką ir 2014 m. birželio 5 d. sprendimas *M* byloje¹⁴. Joje iškeltas prejudicinis klausimas, ar ES valstybėje narėje teismui priėmus galutinę nutartį nutraukti baudžiamąjį procesą, kuris galėtų būti atnaujintas tik jeigu atsirastų naujų įrodymų, tuo užkertamas kelias pradėti ar tęsti procesą dėl tų pačių veikų ir to paties asmens kitoje susitariančiojoje valstybėje. Kitaip tariant, ar tokiu atveju, remiantis Šengeno susitarimo 54 straipsniu, laikytina, kad nutartimi nutrauktas teismo procesas yra „galutinai baigtas“. Teisingumo Teismas sprendime pripažino, kad minėtas „straipsnis turi būti aiškinamas taip, kad nutartis neperduoti bylos nagrinėti teisiama jame posėdyje, kuria susitariančiojoje valstybėje, kurioje ji buvo priimta, užkertamas kelias naujam asmens, dėl kurio buvo priimta minėta nutartis, baudžiamajam persekiojimui dėl tų pačių veikų, išskyrus atvejus, jei paaiškėja šio asmens kaltę patvirtinančių naujų faktinių aplinkybių arba įrodymų, pripažintina galutiniu sprendimu, kaip jis suprantamas pagal šį straipsnį, taigi ja užkertamas kelias pradėti to paties asmens baudžiamąjį persekiojimą dėl tų pačių veikų kitoje susitariančiojoje valstybėje“. Vadinas, dėl tokios nutarties nutraukti baudžiamąjį procesą, kaip byloje siūlė ir generalinė advokatė E. Sharpston, principas *non bis in idem* yra taikomas. Tai reiškia, kad baudžiamosios atsakomybės požiūriu kvalifikavimo operacijos tomis aplinkybėmis nebeturi perspektyvos.

Gerai žinoma, kad galimybę inicijuoti ar tęsti baudžiamąjį persekiojimą, kartu atlikti kvalifikavimo operacijas, atima suėjusi tokio persekiojimo senatis. Regis, idėja paprasta ir aiški. Vis dėlto Teisingumo Teismo jurisprudencijoje galime aptikti reikšmingų jos patikslinimų. Antai *Tarrico e.a.* byloje¹⁵, kurioje sprendimas priimtas 2015 m. rugsėjo 8 d., pasisakyta dėl senaties termino sprendžiant nusikalstamo susivienijimo, turėjusio iš manipuliacijų, susijusių su PVM vengimu, dalyvių baudžiamosios atsakomybės klausimą. Baudžiamąją bylą nagrinėjęs Italijos teismas į Teisingumo Teismą kreipėsi prašydamas priimti prejudicinį sprendimą būtent senaties termino klausimu. Pagal Italijos įstatymus vienam iš kaltinamųjų byla jau buvo nutraukta dėl senaties. Kilo rizika, kad dėl senaties termino ir kitiems nusikalstamo susivienijimo dalyviams apkaltinamasis nuosprendis nebegalės būti priimtas, taigi jie liks nenubausti.

Teisingumo Teismas sprendime išaiškino, kad tokiomis aplinkybėmis, kai PVM grobstymas daro žalą ES finansiniams interesams, nacionalinės teisės norma, nustatanti pernelyg trumpus senaties terminus, užkerta kelią skirti kaltininkams veiksmingas ir atgrasančias sankcijas. Tokiose bylose nacionalinės teisės nuostatos dėl baudžiamosios atsakomybės senaties neturi pirmumo, palyginti su pareiga laikytis SESV 325 straipsnio 1 ir 2 dalyse įtvirtintų nuostatų. Akivaizdu, kad toks Teisingumo Teismo išaiškinimas daro įtaką kvalifikavimo imperatyvui, išplėsdamas jo galimybių ribas laiko, reikšmingo senačiai skaičiuoti, požiūriu.

Atliekant ikiteisminius tyrimus ir nagrinėjant baudžiamąsias bylas neapsiribojama viena kvalifikavimo operacija. Proceso vyksme jų būna keletas, keliolika ar net daugiau. Be to, pasikartodamos jos dažnai patiria evoliuciją, kartais netgi labai ryškiai, nes kinta žinios apie vertinamus faktus, galimybes patikslinti taikomų teisinių standartų parinkimą, keičiasi subjektai, atliekantys šį darbą, atitinkamai jų kompetencijos ribos ir pan. Teisingumo Teismas nepaliko be dėmesio ir šio aspekto, pavyzdžiui,

¹⁴ CJUE, 5 juin 2014, *M*, aff. C 398/12.

¹⁵ CJUE, 8 septembre 2015, *Tarrico e.a.*, aff. C 105/14.

Leymann ir *Pustovarov* byloje¹⁶. Abu šie asmenys buvo perduoti Suomijos Respublikai pagal Europos arešto orderį, o paskui suformuluotas ir pateiktas nacionalinio teismo prašymas priimti prejudicinį sprendimą dėl 2002 m. birželio 13 d. Tarybos Pagrindų sprendimo 2002/584/TVR dėl Europos arešto orderio ir perdavimo tarp valstybių narių tvarkos 27 straipsnio 2–4 dalių išaiškinimo. Greta kitų klausimų buvo prašoma išaiškinti, kaip reikia suprasti minėto straipsnio 2 dalyje vartojamą frazę „kita nusikalstama veika, t. y. ne ta nusikalstama veika, dėl kurios (asmuo) yra perduotas“. Kitaip tariant, pagal kokius kriterijus nustatoma, kad veika, kuria grindžiamas kaltinimas, pagal aprašymą taip smarkiai skiriasi nuo tos, dėl kurios asmuo yra perduodamas, kad reikia kalbėti apie „kitą nusikalstamą veiką“, o tam jau reikia gauti naują sutikimą vykdyti perduoto asmens baudžiamąjį persekiojimą.

Šiuo konkrečiu atveju pagrindinėje byloje neaiškumas nacionaliniam teismui kilo dėl to, kad kaltinamajame akte apibūdinant padarytą veiką buvo nurodytas hašišo įvežimas, o Europos arešto orderiai išduoti dėl amfetamino įvežimo. Teisingumo Teismas nurodė, kad sąvokos „kita nusikalstama veika“ nei ta, dėl kurios asmuo buvo perduotas, apimtis vertintina atsižvelgiant į Pagrindų sprendimo tikslus. Europos arešto orderyje veika aprašoma nurodant jos pobūdį, teisinę kvalifikaciją, padarymo aplinkybes, tokias kaip antai laikas, vieta ir kt. Pagrindų sprendimo 27 straipsnio 2 dalyje esantys žodžiai „iškelti“, „nuteisti“ ar „atimti laisvę“ rodo, kad kitos nusikalstamos veikos sąvoka vertintina atsižvelgiant į įvairias proceso stadijas ir jose surašomus procesinius dokumentus, galinčius pakeisti teisinį nusikalstamos veikos kvalifikavimą. Reikia palyginti veikos aprašymą arešto orderyje ir vēlesniame procesiniame dokumente. Reikalauti naujo sutikimo vien dėl kokio nors pakeitimo aprašant faktines aplinkybes reikštų tam tikrą grėsmę Pagrindų sprendimo tikslams, siekui paspartinti ir palengvinti teisminių valstybių narių bendradarbiavimą. Konkrečiu atveju situaciją turi vertinti nacionalinis teismas, patikrinamas, ar nusikalstamos veikos sudėties požymiai pagal jos aprašymą išduodančios valstybės įstatymuose yra tie patys, dėl kurių asmuo buvo perduotas, ir ar pakankamai sutampa duomenys arešto orderyje ir vēlesniame procesiniame dokumente. Minint hašišo ar amfetamino įvežimą, abiem atvejais kalbama apie nusikalstamą veiką, už kurią baudžiama mažiausiai trejų metų laisvės atėmimo bausme ir kuri patenka į „neteisėtus prekybos narkotikais“ kategoriją, numatytą Pagrindų sprendimo 2 straipsnio 2 dalyje. Taigi nusikalstamos veikos aprašymo tam tikras pakeitimas, susijęs su aptariamų narkotinių medžiagų rūšimi, pats savaime negali lemti išvados, kad padaryta „kita nusikalstama veika“ nei ta, dėl kurios asmuo buvo perduotas, remiantis Pagrindų sprendimo 27 straipsnio 2 dalimi. Vadinausi, neturint kokio nors naujo, patikslinto sutikimo šiuo konkrečiu atveju nesudaroma kliūtis perduotų asmenų baudžiamajam persekiojimui.

Būna, kad laiko požiūriu evoliuciją patiria sudėtingesni fakto ir teisės deriniai, ypač susiję su naujų valstybių narių įstojimu į ES, kurie kelia neaiškumų, kaip kvalifikuoti veikas, kai teisinė situacija dėl minėto įstojimo pasikeičia. Teisingumo Teismas yra gavęs prašymą priimti prejudicinį sprendimą dėl tokio įstojimo nulemtu palankesnio baudžiamojo įstatymo grįžtamosios galios ir šiuo klausimu pasisakė *Paoletti e.a.* bylos sprendime¹⁷.

Išvados

1. Nusikalstamų veikų kvalifikavimo ir jo teorijos reikmių požiūriu ES Teisingumo Teismo jurisprudencija yra gausi, tačiau lieka išsklaidyta ir menkai pristatoma. Reikia specialių pastangų, kad būtų atskleistas ir tinkamai parodytas jos teisinis potencialas, reikšmingas kvalifikavimo taisyklėms tobulinti, geriau jas suvokti ir taikyti.
2. Ligšiolinė ES teisė ir jos taikymo patirtis rodo, kad nusikalstamų veikų kvalifikavimas, toks koks suprantamas klasikiniu požiūriu, europinės dimensijos erdvėje nėra nei pakankamai sunormintas,

¹⁶ CJUE, 1er décembre 2008, *Leymann et Pustovarov*, aff. C 388/08 PPU.

¹⁷ CJUE, 6 octobre 2016, *Paoletti e.a.*, aff. C-218/15.

nei išsamiai apibūdintas. Kvalifikavimas kaip teisinis fenomenas tebėra ryškiausiai matomas vienos ar kitos šalies, taip pat Lietuvos, nacionalinėje baudžiamojoje justicijoje. Vis dėlto ES Teisingumo Teismo jurisprudencija jam reikšminga, nes daugeliu atvejų sudaro galimybių pasitikslinti taikomus kvalifikavimo standartus, ypač tuos, kurie gaunami ir taikomi derinant nacionalinės ir ES teisės nuostatas.

3. Minėtos galybės labai priklauso nuo specialiai orientuotų Teisingumo Teismo jurisprudencijos atrankos, sisteminimo ir eksponavimo darbų. Pabrėžiant jų svarbą, straipsnyje apsiribojama sprendimų pavyzdžiais, iliustruojančiais ES teisės įtaką nusikalstamų veikų kvalifikavimo kaip teisinio fenomeno principinių komponentų ir jų savybių sampratai. Ši selektyvi jurisprudencija patikslina daugelį dalykų: kokios veikos gali sudaryti kvalifikavimo objektą; kaip reikėtų interpretuoti nusikalstamų veikų sudėčių požymius ar nusikaltimų kategorijas; kokie subjektai ir kokia apimtimi atlieka kvalifikavimo operacijas; pagaliau kur ir kokios yra šių operacijų inicijavimo, ribojimo ar uždraudimo teisinės ištakos.
4. Teisingumo Teismo jurisprudencijos tyrimai ir adaptuotas išdėstymas gali duoti svarų rezultata, patikslindamas jau žinomas nusikalstamų veikų kvalifikavimo taisykles, atskleidžiamas naują perspektyvią šios srities problematiką, suteikdamas stiprų postūmį kvalifikavimo teorijai ir pan. Kartu būtų sudaryta papildomų galimybių tobulinti kvalifikavimo metodus ir apskritai palengvinti šį viena iš sudėtingiausių baudžiamosios justicijos darbų.

LITERATŪRA

Tyrimai

1. APANAIVIČIUS, M.; PAVILONIS, V. *Nusikaltimų kvalifikavimo procesas ir jų atribojimas*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 1983.
2. GALLARDO-GONGGRYP, E. *La qualification pénale des faits*. Aix-Marseille. Ed. PUAM, 2013.
3. KLIMKA, A. *Nusikaltimų kvalifikavimas*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 1970.

Praktinė medžiaga

4. CJUE, 11 février 2003, *Gözütok et Brügger*, aff. C 187/01 et C 385/01.
5. CJUE, 11 juillet 2006, *Commission/Cresson*, aff. C 432/04.
6. CJUE, 28 septembre 2006, *Gasparini e.a.*, aff. C 467/04.
7. CJUE, 3 mai 2007, *Advocaten voor de Wereld*, aff. C 303/05.
8. CJUE, 11 juillet 2008, *Babanov*, aff. C 207/08.
9. CJUE, 9 octobre 2008, *Katz*, aff. C 404/07.
10. CJUE, 1er décembre 2008, *Leymann et Pustovarov*, aff. C 388/08 PPU.
11. CJUE, 16 novembre 2010, *Mantello*, aff. C 261/09.
12. CJUE, 10 novembre 2011, *Garenfeld*, aff. C-405/10.
13. CJUE, 21 décembre 2011, *Afrasiabi e.a.*, aff. C 72/11.
14. CJUE, 14 novembre 2013, *Baláz*, aff. C 60/12.
15. CJUE, 5 juin 2014, *M*, aff. C 398/12.
16. CJUE, 10 juillet 2014, *Nikolaou/Cour des comptes*, aff. C 220/13 P.
17. CJUE, 8 septembre 2015, *Taricco e.a.*, aff. C 105/14.
18. CJUE, 6 octobre 2016, *Paoletti e.a.*, aff. C-218/15.

QUALIFICATION OF CRIMINAL OFFENCES AND THE CASE LAW OF THE COURT OF JUSTICE OF THE EUROPEAN UNION

Egidijus Bieliūnas

S u m m a r y

This article gives an overview of general condition and certain perspectives of qualification of criminal offences and its theory in relation to the jurisprudence of the EU Court of Justice. It must be admitted, that in terms of the needs of qualification, the abundant jurisprudence of the Court of Justice remains scattered, unpurified, not systematized, therefore insufficiently known, while clearly having a legal potential, significant to perception and application of qualification rules. It is especially visible regarding those standards of qualification which are extracted while combining the rules of national and EU law. Namely because of them, national courts usually refer the preliminary questions to the European Court of Justice and get the needed answers.

This article follows the original idea that selection of jurisprudence, organization and presentation may be started by using examples of the rulings of the Court of Justice that illustrate the most important features of qualification as a legal phenomenon. Thus in the beginning the most important, principal structural components of qualification are described, without which at least the so called official qualification is not possible. There are several of them. Firstly, it is socially detrimental offences, without which there is nothing to qualify. Another component – the legal standards, applied while qualifying, by the way, not restricted to the elements of criminal offences, but also including the categories of crimes. Then the subjects, which must or may take operations of qualification, and finally the so called imperative of qualification, describing cases in which qualifying is simply obligatory, in which qualifying is possible depending on circumstances and in which it is prohibited to undertake the qualification actions. In this order a dozen respectively grouped examples of jurisprudence of the Court of Justice are given, which illustrate the possibility to elaborate on the mentioned components of qualification: offences, the standards of their legal evaluation, the subjects engaging in qualification and their obligations and possibilities. For example, common attitude of this Court towards qualification is expressed in *Cresson* case. The object of a crime is commented in a Lithuanian-originated *Babanov* case. The terms “the same offense”, “the same facts” are elucidated in the rulings of *Mantello* and *Gasparini e.a.* cases. The matter of culpability is commented in *Afrasiabi e.a.* case, the matter of application of more favourable criminal law – in *Paoletti e.a.* case. And this is not an exhaustive list of the Court’s judgements significant to qualification. Elucidations on many other matters can be found in the jurisprudence of the Court of Justice, elaborating on the rules of qualification and conditions of their application. This initial analysis of the raised problems, and especially its further development, may be useful for both practice of qualification of criminal offences, as well as its theory.

Iteikta 2017 m. kovo 9 d.

Priimta publikuoti 2017 m. gegužės 31 d.